

Elasin lapsepõlves 1950. - 1956. aastani Rapla Tellisetehases

Ly Seppel-Ehin, s 1943

Minu vanemad kolisid pärast 1949. aasta küüditamist Läänemaalt Raplasse, sest neid hakati seal pidama „kulakute sabarakkudeks” ja nad aimasid ohtu. Isa Johannes Seppel hakkas tehases tööle treiali ja lukksepana, ema Asta aga toor- ja valmistelliste kärutajana. Mina läksin samal aastal Rapla alevi kooli. Mu õde Vaike oli minust kolm aastat noorem.

Esimestel aastatel oli tehase tööliste elamiseks kolm barakki, mõne aasta pärast aga juba viis. Kolmes vanemas olid ainult ühetoalised korterid, hilisemates oli lisaks toale ka tilluke köök ja esik. Kemmerg oli külmas koridoris üks – nelja korteri peale. Barakkide seinad olid ehitatud kasemattidest, nagu neid nimetati. Need olid halli värvi plaadid, mille sees olevad kiudribad olid tsemendilahusega kokku pressitud. Talvel oli neis korterites väga külm. Puupliidiga polnud võimalik tuba soojaks kütta. Käisin isaga mõnelgi talveööl kaasas tehase laoplatstilt põlevkivikamakaid varastamas. Kohtasime selle tegevuse juures sageli tuttavaid, kes olid sama asja peal väljas. Pärast raiusime oma saagi kirvega kildudeks ja panime tükid puudele lisaks pliidi alla. Meie, barakkides elavad lapsed, olime sageli haiged. Põdesime kõikvõimalikke laste nakkushaigusi. Mäletan, et arstid sõitsid meie juurde saaniga ja keelasid minna haigest peast õue teiste lastega mängima. Eriti kartsid meie vanemad tehase lähikonnas levinud lastehalvatustõbe, aga meieni see haigus õnneks ei jõudnud.

Igal perel oli aiamaa ja mõni pere pidas ka loomi barakkide juurde ehitatud lautades või varjualustes. Töökoha kaudu oli vanematel võimalik saada kartuli- ja heinamaad. Lapsed käisid lehma hommikuti karjamaale ajamas ja õhtuti koju toomas. Veel oli lastel peenarde rohimise ja kastmise töid. Lapsi saadeti ka poodi leiva- ja sepikusappa. See võttis omajagu aega, sest kunagi polnud teada, millal laivaauto poodi jõuab.

Üsna varsti elas meie pere ühetoalises korteris juba kümmekond lähi- ja kaugemat sugulast, kes olid vangist või Siberist pääsenud. Nemad ei tohtinud oma endisesse elukohta tagasi minna ja neil polnud kuskil olla. Mäletan, et siis magasid ühed meil ümmarguse laua all ja teised peal. Ah jaa, vanade sugulastega koos käisime ka marjul ja seenel.

Vabal ajal mängisime maja lastega rahvastepalli, keksu, muna, pallikooli, keerukuju, peitust. Naaberbarakis elas Linda Rausi pere. Linda Raus organiseeris tehases kultuuritööd. Ta juhatas koore, mängis saksofoni, õpetas rahvatantsu, andis lastele klaveritunde, lavastas näidendeid. Nääripidudel olid tehase klubis eeskavaga peod, oli näärivana, oli tants ja trall. Linda Raus tegutses natuke hiljem kultuuritöö eestvedajana ka Rapla Keskkoolis ja Rapla rahvamajas. Kooperatiivi liinis käisime suviti Viljandis isetegevuse ülevaatusel.

Lastel oli rangelt keelatud tehase töömaadele minna. Aga muidugi mõista käisime seal alati, kui tahtmist oli. Käisime tööl olevaid vanemaid vaatamas ja tehase elu uurimas. See oli ju põnev. Tarvilikke aiaauke ja salakäike teadsime hästi.

Ümbruskonnas oli hulk vana- ja uueaegseid savivõtmise tiike. Vanad tiigid olid pilliroogu täis kasvanud. Suvel läksid lehmad tiikidesse pilliroogu sõõma. Sedasi saime teada, et vanad tiigid on õigupoolest üsna madalad. Kui juhtusime talvel uisutades läbi jää vajuma, teadsime, et ära ei upu.

Viiekümnendate kesksajal olid uued tiigid juba hirrsügavad. Et olime nende sügavust oma silmaga näinud, ei julgenud me nendesse ujuma minna hiljemgi, kui need olid juba vett triiki täis. Ühel suvel uppus üks tehases töötanud naine tehase taga olevasse tiiki ära. Ta oli palavaga lõunavaheajal ujuma läinud. Me lapsed nägime otsimis- ja päästmistöid pealt ja hoidsime hinge kinni.

Ma pole veel vanade tiikidega ühenduses rääkinud kalapüügist. Panime kartulikorvi leivakääruga ja telliskivi ning sidusime korvile vana rätiku „pähe”. Rätikus oli auk ja korvil oli nõorisaba taga. Viskasime korvi nii kaugemale vette, kui jaksu oli, ja sidusime nõoriotsa kaldale kinni. Hommikul oli korvis tavaliselt mitu purakat kokre. Väiksemad kalad laskisime muidugi lahti.

Kodudes oli ennesõjaaegseid raadioid, mille kohta vanemad rääkisid, et nõukogude võimu „tulekul” oli kästud need kõik ära anda. Meie pere „Philipsit” ei antud ära. Nüüd siis kuulas isa õhtuti ragisevat „Ameerika Häält” ja sel ajal pidid lapsed vagusi olema.

Umbes 1953. aastal kuulsin esimest korda televiisori olemasolust. Tehase direktori Karjamaa minuvanused tütreid rääkisid, et nad on näinud pildikaste, kus häälele lisaks liigub ka pilt. Ja et televiisorist saab näha elu kaugetel maadel. Varsti võisid kõik soovijad minna õhtuti tehase kontorisse pisikese ekraaniga televiisorit vaatama. See oli tore kast küll. Olin varem 5--6-aastasena Taeblas näinud nõukogudeaegset eesti filmi „Valgus Koordis” ja üht India filmi nimega „Baghdadi varas”.

Mäletan ka 1953. aastast veel raadio- ja telesaateid Stalini surma puhul. Meeles on mul südantlõhestav leinamuusika ja diktorite pateetiline kõnepruuk.

1954. aastal hakkasid mu vanemad ehitama Viljandi maantee äärsele krundile elumaja, sest peresse sündis lapsi juurde ja barakis olid elamistingimused väga kitsad. Elu hakkas tasapidi lahendamaks minema.